

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Сільськогосподарські науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Agricultural sciences

ISSN 2519–2698 print

ISSN 2707-5834 online

doi: 10.32718/nvlvet-a9722

<https://nvlvet.com.ua/index.php/agriculture>

UDC 574:37:338:345 (477)

The relevance of environmental education and raising the environmental awareness of citizens in the conditions of martial law in Ukraine

T. B. Nahirniak✉

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnology, Lviv, Ukraine

Article info

Received 12.08.2022

Received in revised form
12.09.2022

Accepted 13.09.2022

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv,
79010, Ukraine.
Tel.: +38-063-387-66-95
E-mail: ntb08@ukr.net

Nahirniak, T. B. (2022). The relevance of environmental education and raising the environmental awareness of citizens in the conditions of martial law in Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Agricultural sciences, 24(97), 128–131. doi: 10.32718/nvlvet-a9722

The article points out the priority of ecological education, and ecological education in the educational process focuses attention on the purpose and fundamental tasks of ecological education at the current stage. It is also noted that great attention has been paid to the problem of environmental education during the past two decades in Ukraine, particularly the active development of both formal and informal types of environmental education. It is emphasized that the content of environmental education should be the formation of a personality with an ecological outlook on compliance with the norms of ecologically correct behavior and the implementation of practical actions to protect one's health and the natural environment, as well as the development of a system of scientific knowledge. The concept and classification of ecological consciousness are discussed. It is indicated that the multi-level and fundamental environmental education and promotion system is a mandatory condition for forming environmental awareness. It is noted which set of solutions should be implemented to increase the level of environmental awareness of Ukrainians and to form a helpful attitude towards the environment. Thus, it is proposed to implement legislative and institutional. Budgetary solutions: to start conducting systematic sociological studies of the state of environmental consciousness of Ukrainians, to develop an actual concept of continuous environmental education and enlightenment of all categories and strata of the population, to annually allocate funds to the state budget for the implementation of these measures, to attract international financial assistance, mechanisms of public-private partnership, disseminate information with clarifications of legislation, ways of implementing environmental regulations. Attention is focused on the results of research by several scientists, who prove that using modern weapons during military conflicts negatively affects the ecological state, destroys natural ecosystems and biocenotic relationships, and causes human intervention in natural processes. The fundamental environmental problems that arise as a result of hostilities, as well as the main environmental problems caused by Russia's war against Ukraine, are identified. It pointed out the importance of changing environmental awareness and the need for strict control over compliance with the requirements of environmental legislation on the part of responsible state institutions, especially in the conditions of martial law in Ukraine, to solve environmental problems, as well as to train Ukrainian citizens with a high level of environmental knowledge, environmental awareness, and culture based on new criteria for assessing the relationship between human society and nature. The prospects of further research in the development of this topic are substantiated.

Key words: environment, environmental education, environmental awareness, environmental education, martial law in Ukraine, environmental problems, complex solutions.

Актуальність екологічної освіти та підвищення екологічної свідомості громадян в умовах воєнного стану в Україні

Т. Б. Нагірняк✉

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

У статті наголошується на пріоритетності екологічної освіти й екологічного виховання в освітньому процесі, зосереджена увага на меті та фундаментальних завданнях екологічної освіти на сучасному етапі. Йдеться також про велику увагу до проблеми екологічної освіти протягом минулих двох десятиріч років в Україні, зокрема активний розвиток як формальної, так і неформальної видів екологічної освіти. Підкреслено, що змістом екологічної освіти має бути формування особистості з екологічно світоглядною установкою на дотримання норм екологічно правильної поведінки і виконання практичних дій щодо захисту власного здоров'я і навколишнього природного середовища, а також розробка системи наукових знань. Обговорено поняття і класифікацію екологічної свідомості. Вказано, що система багатоступеневої й фундаментальної екологічної освіти та пропагування є обов'язковою умовою формування екологічної свідомості. Відзначено, який комплекс рішень слід впроваджувати для підвищення рівня екологічної свідомості українців і формування ціннісного ставлення до довкілля. Так, запропоновано впроваджувати законодавчі, інституційні, бюджетні рішення: започаткувати проведення систематичних соціологічних досліджень стану екологічної свідомості українців, розробити актуальну концепцію безперервної екологічної освіти та просвіти усіх категорій і верств населення, щорічно закладати у бюджет держави кошти на впровадження цих заходів, залучати міжнародну фінансову допомогу, механізми державно-приватного партнерства, поширювати інформацію із роз'ясненнями законодавства, способами виконання природоохоронних норм. Акцентовано увагу на результатах досліджень низки вчених, які доводять, що використання сучасної зброї під час військових конфліктів негативно впливає на екологічний стан, руйнує природні екосистеми і біоценотичні зв'язки, а також зумовлює втручання людини в природні процеси. Визначено надзвичайно важливі екологічні проблеми, які виникають внаслідок бойових дій, а також головні екологічні проблеми, які викликані власне війною Росії проти України. Вказується на важливості зміни екологічної свідомості та потреби жорсткого контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства з боку відповідальних державних інституцій, особливо в умовах воєнного стану в Україні з метою розв'язання екологічних проблем, а також підготовки громадян України з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості та культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи. Обґрунтовано перспективи подальших досліджень у розвитку даної теми.

Ключові слова: довкілля, екологічна освіта, екологічна свідомість, екологічне виховання, воєнний стан в Україні, екологічні проблеми, комплекс рішень.

Вступ

Екологічна ситуація, що склалася на даний момент в Україні, спонукає до миттєвої зміни мислення людства загалом і кожної конкретної людини, зокрема формування належної екологічної свідомості та екологічної культури. У зв'язку з цим екологічна освіта й екологічне виховання повинні мати пріоритет в освітньому процесі (Kurinna & Frolov, 2019; Fedoniuk et al., 2021; Tolocho & Bordiuh, 2022).

Відомо, що мета екологічної освіти – це формування екологічної культури окремих осіб і суспільства загалом, навичок, екологічних знань, мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної та унікальної цінності (Pustovit, 2011).

Фундаментальними ж завданнями екологічної освіти є формування екологічних знань; екологічного мислення; розуміння екологічних проблем на різних рівнях (глобальному, державному, регіональному та галузевому); формування екологічної відповідальності на основі системних знань про екологічні проблеми сучасності та можливості впровадження концепції сталого розвитку, сучасної цивілізації та довкілля; формування знань і вмій дослідницького характеру, які забезпечують креативний підхід до розв'язання екологічних проблем; формування мотивації й потреби в екологічно безпечній та екологічно раціональній діяльності, формування усвідомленої необхідності розв'язання екологічних завдань, здатності до багатоаспектної оцінки екологічних ситуацій (Mandryk et al., 2019).

Мета дослідження

Мета роботи – обґрунтувати необхідність екологічної освіти і, як наслідок, зростання екологічної свідомості громадян України в умовах воєнного стану. Для досягнення поставленої мети ми визначили такі завдання: розглянути основні складові екологічної

освіти і екологічної свідомості; визначити найважливіші екологічні проблеми, які виникають унаслідок військових дій; запропонувати дієві механізми досягнення високої екологічної свідомості, а також актуальні напрями наукових досліджень.

Результати та їх обговорення

Варто зауважити, що в останні 2 десятиріччя проблемі екологічної освіти почала приділятися велика увага, а саме: активно розвиваються як формальна екологічна освіта (в школах, вищих навчальних закладах, інститутах підвищення кваліфікації), так і неформальна (за допомогою засобів масової інформації, продукування кіно, музеїв, виставок, заходів природоохоронних товариств (Українського товариства охорони природи та ін.), низки громадських організацій (Всеукраїнської екологічної ліги, Української екологічної асоціації “Зелений світ” та ін.).

Проте зміст екологічної освіти повинен бути спрямований на формування особистості з екологічною світоглядною установкою на дотримання норм екологічно правильної поведінки і виконання практичних дій щодо захисту власного здоров'я і навколишнього природного середовища, а також передбачати розробку системи наукових знань (уявлень, понять, закономірностей), які відображають філософські, природничо-наукові, правові й морально-етичні, соціально-економічні, технічні й військові аспекти екологічної освіти (Systema ekolohichnoyi osvity v Ukraini).

Що ж слід розуміти під екологічною свідомістю? Екологічна свідомість – це усталена, усвідомлена процедура уявлень про стан довкілля, здатність, яка є індивідуальною або колективною, до адекватного розуміння взаємозв'язку між людиною та природою і використання екологічних знань і переконань у всіх без винятку сферах життєдіяльності. Безперечно, невід'ємною умовою формування екологічної свідомості

мости є система багатоступеневої й фундаментальної екологічної освіти та пропагування.

Вчені твердять про поділ екологічної свідомості за такими напрямками: науковим – на практиці прагнуть реалізувати певні практичні та теоретичні знання про те, як можна уникнути порушення природних зв'язків у процесі виробничої діяльності; економічним – усвідомлення економічної невідповідності виробничої діяльності, яка руйнує навколишнє середовище; культурним – прагнення зберегти природу; політичним – прагнення людей створювати умови існування.

Задля підвищення рівня екологічної свідомості українців і формування ціннісного ставлення до довкілля необхідно впроваджувати законодавчі, інституційні, бюджетні рішення: започаткувати проведення систематичних соціологічних досліджень стану екологічної свідомості українців, розробити актуальну концепцію безперервної екологічної освіти і просвіти усіх категорій та верств населення, щорічно закладати у бюджет держави кошти на впровадження цих заходів, залучати міжнародну фінансову допомогу, механізми державно-приватного партнерства, поширювати інформацію із роз'ясненнями законодавства, способами виконання природоохоронних норм (Kuts, 2020).

Рівень і тип екологічної свідомості людини впливає на її поведінку щодо довкілля, на вибір дій, які можуть заподіяти шкоду довкіллю, або тих, які мінімізують негативний екологічний вплив. Екологічна свідомість також проявляється в оцінці ризиків, подій, державної політики з точки зору її впливу на довкілля, у підтримці чи ігноруванні такої політики, в дотриманні чи порушенні природоохоронних норм, виборі “зелених” товарів.

Також багаторічними дослідженнями доведено, що зростання рівня екологічної свідомості населення впливає на посилення екологічної політики урядами власних країн.

Варто нагадати, що концепція екологічної освіти українців була прийнята у 2001 році та передбачала заходи формальної освіти через заклади освіти усіх рівнів і неформальної. Метою цих заходів було забезпечення безперервної екологічної освіти і виховання усіх верств населення, що мало б підвищити екологічну свідомість і культуру населення. Однак більшість заходів Концепції донині так і не втілені до кінця у життя.

Багаторічні дослідження низки вчених доводять, що використання сучасної зброї під час військових конфліктів негативно впливає на екологічний стан, руйнує природні екосистеми і біоценотичні зв'язки та зумовлює втручання людини в природні процеси.

Водночас концепція ведення війни шляхом знищення середовища, в котрому проживає супротивник, яку використовує зараз російська федерація у великомасштабній війні проти українського народу, не є новою. Тактика “випаленої землі” використовувалася ще задовго до сучасних подій (Ekolohichni naslidky viyskovykh diy, 2018).

Необхідно звернути увагу на надзвичайно важливі екологічні проблеми, які виникають внаслідок бойових дій – це порушення екосистем, руйнування екологічно небезпечних промислових об'єктів, погіршення

санітарно-гігієнічних показників питної води, порушення діяльності природоохоронних територій, загроза радіоактивного забруднення. Також не варто відкидати те, що внаслідок бойових дій утворюється багато шкідливих і небезпечних речовин, які важко утилізувати та зберігати, а найчастіше їх утилізацією та збереженням ніхто не займається, тому їх просто викидають, вони лежать без діла, що призводить часто до жакхливих наслідків.

Виокремимо найбільш вагомими екологічними проблемами, що постають перед Україною зараз. Серед головних екологічних проблем, які пов'язані з війною фашистської росії проти України, варто відзначити: підтоплення шахт внаслідок підняття ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря газами, які виділяються внаслідок влучання артилерії в хімічні та металургійні підприємства, а також через згоряння великої кількості потужних боєприпасів. Необхідно звернути увагу і на жакхливий санітарно-гігієнічний стан питних вод в регіоні, який зумовлений тим, що знезаражувальні установки у містах практично відключені і вода надходить до споживачів майже без очищення. Досить часто військові дії призводять до екологічних наслідків, які спрогнозувати достатньо важко і які дадуть про себе знати впродовж багатьох десятирок років після завершення бойових дій.

Сучасний світ (як сукупність держав і територій) є складним, багатограним і суперечливим, він об'єктивно стає більш взаємозалежним, цілісним, а безпека кожної нації є невід'ємною від безпеки усієї планети. Все це вимагає нового політичного мислення, конструктивних підходів до вирішення проблем міжнародного миру і безпеки, активного будівництва нових міжнародних відносин, чим наразі і займаються органи державовладдя в Україні.

Висновки

Задля досягнення високої екологічної свідомості необхідна ефективна екологічна освіта. Зрозумілим є і те, що якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо ставитися до природи, то вони знищать самі себе. Тому потрібно докладати чималих зусиль, аби виховувати екологічну культуру і відповідальність у кожного громадянина України. На жаль, рашистам це не притаманно й неможливо щось швидко змінити.

Отож, вважаємо, що особливо на даний важкий проміжок часу для України в умовах воєнного стану з метою розв'язання екологічних проблем дуже важливими є зміна екологічної свідомості і жорсткий контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства з боку відповідальних державних інституцій.

Підготовка ж громадян України з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості та культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи є одним із головних пріоритетів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем.

Перспективи подальших досліджень. Важливими є дослідження щодо прогнозування і розуміння гли-

бинних загроз Україні та планеті воєнних дій з боку росії. Необхідна розробка інноваційних методик для правильного проведення фіксації злочинів проти довкілля в Україні (тут важливою є робота мережі екологічних штабів з фіксації руйнувань). Актуальною є розробка також сучасних методологій з нарахування збитків довкіллю. Не варто забувати про пропозиції щодо внесення ключових змін до природоохоронного законодавства на період воєнного стану. Особливо важливим є дослідження можливостей екологічної трансформації ключових галузей економіки України, зокрема слід враховувати роль відновлювальних джерел енергії у цьому аспекті.

Відомості про конфлікт інтересів. Автор стверджує про відсутність конфлікту інтересів щодо викладу та результатів досліджень.

References

- Ekolohichni naslidky viyskovykh diy (2018). Materialy naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 17-18 kvitnya 2018 roku. Kyiv: Natsionalnyy pedahohichnyy universytet imeni M.P. Drahomanova. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24455/EKOLOHICHNI%20NASLIDKY%20VIYSKOVYKH%20DIY_2018-04-17-18.pdf;jsessionid=7C7C81C5F893C43D936FC4B1CC539853?sequence=1 (in Ukrainian).
- Fedoniuk, L. Ya., Skyba, O. I., Bilyk, Ya. O., & Hlyvka, N. B. (2021). Formuvannya ekolohichnoi svidomosti shliakhom bahatostupenevoi ekolohichnoi osvity. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia Bioloohiia, 81(4), 37–42. DOI: 10.25128/2078-2357.21.4.6 (in Ukrainian).
- Kurinna, A., & Frolov, D. (2019). Formuvannya ekolohichnoi svidomosti uspishnoi osobystosti yak skladnyka suchasnoi osvity ta vykhovannya. Osvitolohichnyi dyskurs, 3-4, 253–267. DOI: 10.28925/2312-5829.2019.3-4.
- Kuts, N. (2020). Ekolohichna svidomist ukraiyntsv i dovkillya. Analitychnyi dokument. URL: <http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/ekosvidomist.pdf> (in Ukrainian).
- Mandryk, O. M., Malovanyy, M. S., & Orfanova, M. M. (2019). Ekolohichna osvita dlya staloho rozvytku. Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannya. Naukovo-tekhnichnyy zhurnal, 1(19), 130–139 (in Ukrainian).
- Pustovit, N. (2011). Kompetentnisnyi pidkhid u metodolohichnii systemi ekolohichnoi osvity. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriiia : Pedahohichni nauky, 101, 244–253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2011_101_36 (in Ukrainian).
- Systema ekolohichnoyi osvity v Ukrayini. URL: <http://kntiis.od.ua/sites/default/files/files/sistema%20ekolohichnoi%20osvity.pdf> (in Ukrainian).
- Tolochko, S., & Bordiuh, N. (2022). Realizatsiia kompetentnisnoho potentsialu formuvannya ekolohichnoi kompetentnosti v osvitnomu protsesi zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 49(2), 189–195. DOI: 10.24919/2308-4863/49-2-31 (in Ukrainian).